

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ
Кафедра фізичного виховання і педагогіки спорту

Михайлов Микола Юрійович

здобувач групи ФВб-1-22-4.0з

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня

зі спеціальності 017 – Фізична культура і спорт

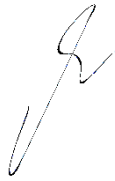
«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

фізичного виховання

і педагогіки спорту

Тімашева О. В. _____

Протокол засідання кафедри №8

«08» травня 2026 р.

Науковий керівник:

д.фіх.вих., професор

Сушко Р.О.

Київ 2026

ЗМІСТ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ.....	8
1.1. Специфіка професійної діяльності футбольного арбітра у системі сучасного спорту.....	8
1.2. Поняття, сутність та зміст професіоналізації футбольних арбітрів.....	11
1.3. Нормативно-правове забезпечення підготовки та діяльності футбольних арбітрів.....	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	18
2.1. Методи дослідження.....	18
2.2. Організація дослідження.....	20
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ.....	21
3.1. Характеристика рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів.....	21
3.2. Фактори, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів.....	25
3.3. Роль безперервної освіти та підвищення кваліфікації у професійному зростанні футбольних арбітрів.....	31
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	46

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УАФ – Українська Асоціація Футболу

ФІФА – Міжнародна Федерація футбольних асоціацій

УЄФА – Союз європейських футбольних асоціацій

КА – Комітет арбітрів

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний футбол є одним із найбільш популярних і масових видів спорту у світі, що характеризується високим рівнем конкуренції, комерціалізації, медійної уваги та значним соціальним впливом. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення об'єктивності, справедливості та якості змагального процесу, що безпосередньо залежить від професійної діяльності футбольних арбітрів. Арбітр у футболі виступає не лише як контролер дотримання правил гри, але й як ключова фігура, від рішень якої залежить хід матчу, його результат, психологічний стан гравців і тренерів, а також довіра вболівальників до змагань у цілому [24, 31].

Впродовж останніх десятиліть вимоги до футбольного арбітра суттєво зросли. Це зумовлено інтенсифікацією ігрової діяльності, підвищенням швидкості та динамічності гри, ускладненням тактичних дій команд, а також впровадженням новітніх технологій (VAR, системи автоматичного визначення голу тощо). У зв'язку з цим професійна підготовка футбольних арбітрів перестає бути обмеженою лише знанням правил гри та базовою фізичною підготовкою, а набуває комплексного характеру, що охоплює фізичну, функціональну, психологічну, теоретичну та комунікативну складові [11; 15; 24].

Дослідження, проведені Абдулою А.Б., Чопілком Т.Г., Кисельовим В.О., встановили тісний взаємозв'язок між рівнем фізичної підготовленості, функціональними можливостями організму та якістю суддівства [3; 11]. Науковці дійшли висновку, що недостатній рівень спеціальної витривалості та швидко-силових якостей негативно впливає на вибір позиції арбітра під час матчу, що, у свою чергу, знижує точність прийняття рішень [11, 14].

Ніколаєнко В.В. та Чопілко Т.Г. у своїх роботах обґрунтували необхідність індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки з урахуванням кваліфікації, віку та суддівського стажу арбітрів [17; 25, 28].

У роботах Бочелюка В.Й., Воронової В.І., Віхрова К.Л., Щербака І.М. було доведено, що професійна кваліфікація арбітра значною мірою визначається

рівнем стресостійкості, концентрації уваги, здатністю до емоційної саморегуляції. Автори наголошують, що психологічна підготовка має бути системною та інтегрованою у загальну структуру професійної підготовки арбітрів [5; 6; 8].

Особлива увага у дослідженнях Кисельова В.О., Харченка С.М., Терещенка О.В. приділяється ролі безперервної освіти та підвищення кваліфікації у процесі професіоналізації футбольних арбітрів. Автори обґрунтовують, що професіоналізація арбітра є динамічним і довготривалим процесом, який потребує систематичного оновлення знань, адаптації до змін у правилах гри та впровадження міжнародних стандартів ФІФА й УЄФА у національні системи підготовки [13; 23].

Окремий напрям сучасних наукових досліджень пов'язаний із впливом на професійну діяльність футбольних арбітрів інноваційних технологій, зокрема системи відеоасистента арбітра (VAR). Зарубіжні та вітчизняні автори (J. Aragão e Pina, D. Memmert, R. Samuel, В. О. Кисельов, Т. Г. Чопілко) зазначають, що впровадження VAR суттєво трансформує роль арбітра, підвищує відповідальність за прийняті рішення та змінює вимоги до когнітивної й комунікативної підготовки [10; 26; 33].

Актуальність обраної теми також зумовлена необхідністю вдосконалення національних систем підготовки футбольних арбітрів відповідно до міжнародних стандартів ФІФА та УЄФА, адаптації навчальних програм до сучасних вимог змагальної діяльності та забезпечення високого рівня професійної надійності арбітрів на різних рівнях змагань. У цьому контексті дослідження процесу професіоналізації підготовки футбольних арбітрів є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Підсумовуючи, актуальність бакалаврської роботи визначається зростаючими вимогами до професійної діяльності футбольних арбітрів, потребою наукового обґрунтування процесу їх професіоналізації та необхідністю розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи підготовки арбітрів у сучасному спорті.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати сучасні підходи до удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких **завдань**:

1. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення підготовки та проаналізувати специфіку професійної діяльності футбольного арбітра в умовах сучасного спортивного середовища.

2. Виявити основні фактори впливу на процес професіоналізації футбольних арбітрів, визначити та аргументувати вимоги до рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів.

3. Розробити практичні рекомендації щодо напрямків удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки футбольних арбітрів у системі сучасного спорту.

Предметом дослідження є особливості, умови та фактори професіоналізації підготовки футбольних арбітрів.

Методи дослідження. У процесі виконання бакалаврської роботи були використані такі методи дослідження:

- теоретичні методи: аналіз, узагальнення, порівняння науково-методичної та нормативно-правової літератури з проблеми дослідження.
- емпіричні методи: педагогічне спостереження, анкетування.
- статистичні методи: обробка та інтерпретація отриманих результатів дослідження з метою їх кількісного та якісного аналізу.

Практична значущість роботи. Практична значущість дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів та розроблених рекомендацій у діяльності федерацій футболу, комітету арбітрів, школи «молодого арбітра», а також у процесі підвищення кваліфікації футбольних арбітрів. Матеріали роботи можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю, під час проведення семінарів та курсів для футбольних арбітрів різних категорій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, практичних рекомендацій, висновків та списку використаних літературних джерел (налічує 42 найменування, з яких 7 англомовні). Загальний обсяг роботи становить 51 сторінку, представлений 6 таблицями.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ

1.1. Специфіка професійної діяльності футбольного арбітра у системі сучасного спорту

Професійна діяльність футбольного арбітра в умовах сучасного спорту є складною та багатокомпонентною системою, що поєднує правові, організаційні, фізичні, психофізіологічні, когнітивні та комунікативні аспекти. На відміну від інших суб'єктів змагальної діяльності, арбітр не є безпосереднім учасником боротьби за результат, проте саме від його рішень значною мірою залежить об'єктивність і справедливість перебігу матчу. Як зазначають Філіппов М.М., Кисельов В.О., Щербак І.М., сучасний футбольний арбітр виступає центральною управлінською ланкою змагального процесу, яка забезпечує дотримання Правил гри, контроль дисципліни та регуляцію поведінки учасників матчу [24]. У свою чергу, в інтегративному огляді J. Aragão e Pina та співавторів підкреслюється, що арбітраж у футболі слід розглядати як самостійну професійну діяльність із високим рівнем когнітивного навантаження та відповідальності [31].

Специфіка роботи футбольного арбітра зумовлена перш за все характеристиками самого виду спорту. Сучасний футбол характеризується високою інтенсивністю, швидкістю ігрових дій, значною кількістю фізичних контактів та частою зміною ігрових ситуацій. За даними Осадця М.М., тактична організація гри у футболі постійно ускладнюється, що вимагає миттєвого аналізу епізодів гри та прогнозування їхнього подальшого розвитку [18]. У цьому контексті арбітр має не лише фіксувати факт порушення Правил гри, а й усвідомлювати логіку ігрових дій, що потребує глибокого тактичного мислення та сформованого перцептивно-когнітивного досвіду. Проць Р.О., Чопілко Т.Г. та Проць М.Р. підкреслюють, що розвиток перцептивно-когнітивних навичок є одним із ключових факторів підвищення точності суддівських рішень, особливо за обмеженого часу для їх прийняття [22].

Не менш важливою складовою є фізична та функціональна готовність арбітра. На відміну від більшості видів суддівства, футбольний арбітр виконує значну кількість бігових переміщень під час матчу, покриваючи всю площу поля задля забезпечення оптимальної позиції для спостереження за ключовими епізодами. Абдула А.Б. доводить, що рівень спеціальної витривалості та швидкісних якостей безпосередньо впливає на здатність арбітра підтримувати високу концентрацію уваги протягом поєдинку [2]. Такої точки зору дотримуються Ніколаєнко В.М. і Чопілко Т.Г., які обґрунтовують необхідність індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки з урахуванням віку, кваліфікації та індивідуальних функціональних можливостей арбітра [17]. Отже, у сучасному спорті фізична складова діяльності арбітра є не допоміжною, а базовою передумовою якісного суддівства.

Поруч із фізичними вимогами, професійна діяльність футбольного арбітра характеризується значним психоемоційним навантаженням. Арбітр постійно перебуває під тиском з боку гравців, тренерів, вболівальників, ЗМІ та футбольної спільноти. Як зауважує Воронова В.І., діяльність в умовах високої відповідальності та публічності вимагає сформованих механізмів саморегуляції, стресостійкості та емоційної врівноваженості [8]. Віхров К.Л. підкреслює, що психофізіологічні характеристики особистості арбітра, зокрема швидкість реакції, здатність до концентрації та переключення уваги, є вирішальними при прийнятті рішень у складних ігрових ситуаціях [6]. Таким чином, психологічна підготовка є невід'ємною частиною професійної діяльності арбітра і суттєво визначає її ефективність.

Важливим показником сучасного етапу розвитку суддівства стало впровадження інноваційних технологій, зокрема системи відеоасистента арбітра (VAR). Відповідно до протоколу IFAB (Laws of the Game 2025/26), VAR застосовується з метою мінімізації очевидних помилок у ключових епізодах матчу, що стосуються голів, призначення пенальті, прямих червоних карток та ідентифікації гравців [42]. За результатами досліджень Spitz J. та співавторів, використання VAR змінює структуру прийняття рішень, зменшує ймовірність

помилки, але одночасно підвищує когнітивне навантаження на арбітра [34]. Вітчизняні науковці Кисельов В.О. та Чопілко Т.Г. зазначають, що впровадження VAR трансформує управлінську роль арбітра, вимагає нових комунікативних компетентностей і вміння працювати в команді з відеоасистентами [10; 26].

Особливу увагу варто приділити комунікативному аспекту діяльності футбольного арбітра. Ефективне керування матчем неможливе без чіткої взаємодії з асистентами, четвертим арбітром, VAR-командою, а також без конструктивного спілкування з гравцями і тренерським штабом. Мосейчук Ю.Ю. і Дарійчук С.В. підкреслюють, що розвиток комунікативної культури є стратегічним напрямом підготовки сучасного арбітра, оскільки саме через спілкування реалізується превентивна функція суддівства [15]. Згідно з положеннями Української асоціації футболу щодо основних вимог до арбітрів, важливими критеріями оцінювання їхньої діяльності є управління грою, лідерські якості та здатність ефективно взаємодіяти з учасниками змагань [39].

У системі сучасного спорту діяльність футбольного арбітра також набуває ознак професіоналізації та інституціоналізації. Відповідно до UEFA Referee Convention (2020), система підготовки та розвитку арбітрів має бути структурованою, багаторівневою та орієнтованою на довгострокову кар'єру [35]. Концепція розвитку суддівства Української асоціації футболу на 2025–2029 роки передбачає модернізацію системи відбору, навчання, оцінювання та просування арбітрів, що свідчить про стратегічний підхід до управління суддівським корпусом [38]. У цьому контексті професійна діяльність арбітра розглядається не як епізодична участь у змаганнях, а як цілеспрямований процес професійного зростання.

Окремої уваги заслуговує гендерний аспект сучасного арбітражу. Воробйов О.В., Караван Є.В. та Зачепило І.В. відзначають зростання ролі жінок-арбітрів у вітчизняному футболі та необхідність створення рівних умов для їхнього професійного просування [7]. Це свідчить про зміну соціального статусу арбітражу й розширення кадрового потенціалу галузі.

Отже, специфіка професійної діяльності футбольного арбітра в сучасному спорті обумовлена поєднанням високих фізичних і психоемоційних навантажень, потребою швидкого та обгрунтованого прийняття рішень, впровадженням інноваційних технологій, підвищеними вимогами до комунікативної культури та безперервного професійного розвитку. Арбітр у сучасному футболі виступає менеджером змагального процесу, гарантом справедливості та носієм професійних стандартів. Саме багатогранність цієї діяльності зумовлює необхідність наукового осмислення та вдосконалення системи підготовки футбольних арбітрів за сучасних умов.

1.2. Поняття, сутність та зміст професіоналізації футбольних арбітрів

У сучасних умовах розвитку спорту високих досягнень професіоналізація є закономірним етапом еволюції будь-якої діяльності, що супроводжується підвищенням вимог до якості виконання функцій, відповідальності та ступеня спеціалізації. У сфері футбольного арбітражу процес професіоналізації набуває особливої ваги у зв'язку з підвищенням інтенсивності змагальної діяльності, комерціалізацією футболу, посиленням медійного інтересу до суддівських рішень та впровадженням сучасних технологій. Як зазначають Приступа Є. та Романчук О., управління у сфері фізичної культури і спорту має на меті формування професійних стандартів, які гарантують якість, стабільність та передбачуваність результатів діяльності [21]. Професіоналізація арбітрів є частиною загальної тенденції до стандартизації та інституційного оформлення спортивної роботи.

У науковій літературі термін «професіоналізація» трактується як багатовимірний процес, що охоплює становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності, набуття спеціалізованих знань і навичок, формування професійної ідентичності та інтеграцію в професійну спільноту. Воронова В.І. підкреслює, що у спортивній сфері професіоналізація пов'язана з переходом від аматорського виконання функцій до системного, науково обгрунтованого та регламентованого підходу, що базується на високому рівні компетентності [8].

Терещенко О.В. акцентує, що безперервна освіта та підвищення кваліфікації є ключовими умовами професійного зростання спортивних фахівців, оскільки вони забезпечують адаптацію до змін у нормативно-правовому та організаційному середовищі [23].

У площині футбольного арбітражу професіоналізацію доцільно розуміти як цілеспрямований, поетапний і системний процес формування професійної компетентності судді, який передбачає оволодіння спеціалізованими знаннями правил гри, розвиток фізичних і психофізіологічних якостей, вдосконалення когнітивних і комунікативних навичок та інтеграцію в систему офіційного суддівства на національному й міжнародному рівнях. На думку Кисельова В.О., комплексна підготовка арбітра повинна включати теоретичну, фізичну, психологічну та методичну складові, що разом формують його професійний рівень [11]. Щербак Є. та Кисельов В. наголошують, що професіоналізація передбачає не лише накопичення практичного досвіду, а й свідоме вдосконалення всіх компонентів суддівської діяльності на підставі систематичного аналізу власної практики [29].

Сутність професіоналізації футбольних арбітрів полягає в перетворенні їх ролі з епізодичної та допоміжної на спеціалізовану, нормативно врегульовану й соціально значущу професійну діяльність. Відповідно до UEFA Referee Convention (2020), національні асоціації зобов'язані створювати структуровані системи підготовки, оцінювання та кар'єрного просування арбітрів, що забезпечують їх довгостроковий розвиток та відповідність міжнародним стандартам [35]. Подібні принципи закладено й у Концепції розвитку суддівства Української асоціації футболу на 2025–2029 роки, де робиться акцент на модернізації механізмів відбору, навчання та моніторингу діяльності арбітрів [38].

Зміст професіоналізації доцільно розглядати через основні структурні компоненти. Першим і фундаментальним є теоретико-нормативна підготовка, що передбачає глибоке знання правил гри, їхніх сучасних інтерпретацій та методичних рекомендацій щодо застосування. Бондаренко В.В., Бабалич В.А.,

Турчак А.І. зазначають, що ефективність суддівства значною мірою залежить від здатності арбітра коректно тлумачити норми та застосовувати їх у конкретних ігрових ситуаціях [4].

Другим компонентом є спеціальна фізична підготовка. У своїх роботах Абдула А.Б. доводить, що вдосконалення тренувальної роботи арбітрів різних кваліфікацій має базуватися на аналізі специфіки їх рухової активності під час матчу [2]. Чопілко Т.Г. у своїх дослідженнях обґрунтовує структуру спеціальної фізичної підготовки, що включає розвиток аеробної витривалості, швидкісних якостей та координації [25]. Маніло Ю.В. встановлює зв'язок між рівнем фізичної підготовки арбітра та інтенсивністю матчу, що вказує на потребу адаптації тренувальних програм до умов реальної змагальної діяльності [14]. Таким чином, фізична частина професіоналізації повинна бути системною й науково обґрунтованою.

Третім компонентом є психологічна та психофізіологічна підготовка. Професіоналізація передбачає формування психологічної готовності до діяльності в умовах високої відповідальності та публічного контролю. Бочелюк В.Й. звертає увагу на те, що у спорті високих досягнень вирішальну роль відіграють механізми саморегуляції, емоційної стійкості та вміння приймати рішення в умовах дефіциту часу [5]. Щербак І.М. та Кисельов В.О. підкреслюють, що психофізіологічні показники, зокрема швидкість сенсомоторної реакції й рівень концентрації уваги, можуть слугувати індикаторами професійної кваліфікації арбітра [30].

Четвертим елементом професіоналізації є когнітивно-аналітична складова, що включає розвиток умінь прогнозувати ігрові ситуації та оперативно приймати обґрунтовані рішення. Проць Р.О. та співавтори доводять, що формування перцептивно-когнітивного досвіду арбітрів вищої кваліфікації можливе через систематичний відеоаналіз матчів і моделювання складних ігрових ситуацій [22]. Zhou R. та співавтори у метааналізі впливу відеотренінгу довели, що робота з відеоматеріалами значно підвищує точність суддівських рішень [37].

П'ятим компонентом є комунікативно-управлінська підготовка. Мосейчук Ю.Ю. та Дарійчук С.В. наголошують на необхідності формування культури професійного спілкування, що дає змогу арбітру ефективно керувати грою та запобігати конфліктам [15]. Кисельов В.О. у дослідженні управлінської діяльності суддів відзначає, що професійний арбітр виконує функції лідера та координатора взаємодії всіх учасників матчу [10]. З огляду на це, комунікативна компетентність є невід'ємною частиною професійного статусу арбітра.

Важливою характеристикою професіоналізації є її поетапність. Положення щодо відбору та організації навчання футбольних арбітрів, затверджене Українською асоціацією футболу, передбачає проходження певних рівнів підготовки, складання теоретичних і фізичних тестів, участь у навчально-тренувальних зборах та оцінювання діяльності [41]. Така багаторівнева система дозволяє забезпечити поступове підвищення майстерності та об'єктивний контроль якості суддівства.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що професіоналізація футбольних арбітрів є комплексним соціально-педагогічним та організаційно-управлінським процесом, що включає формування професійної компетентності, інтеграцію в систему офіційного арбітражу, розвиток фізичних, психологічних і когнітивних якостей та безперервне підвищення кваліфікації. Її суть полягає в переході від фрагментарної підготовки до системного, науково обґрунтованого та нормативно врегульованого підходу, який відповідає сучасним міжнародним стандартам. Саме комплексність і багаторівневність цього процесу визначають стратегічну необхідність подальшого вдосконалення системи підготовки футбольних арбітрів у контексті розвитку сучасного спорту.

1.3. Нормативно-правове забезпечення підготовки та діяльності футбольних арбітрів

Нормативно-правове забезпечення підготовки та діяльності футбольних арбітрів в Україні є багаторівневою системою, що включає норми національного законодавства, підзаконні нормативні акти у сфері фізичної культури і спорту,

статутні документи та регламенти громадських спортивних організацій, а також міжнародні нормативи ФІФА, УЄФА та IFAB, імplementовані в діяльність національних футбольних інституцій. Така багатокомпонентна структура зумовлена специфікою футболу як виду спорту, що функціонує одночасно в межах національного правового поля та міжнародної спортивної юрисдикції.

Нормативно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні спирається на положення законів України «Про фізичну культуру і спорт» та «Про освіту». Ці акти визначають стратегічні пріоритети кадрового забезпечення галузі, окреслюючи механізми професійної підготовки та безперервного розвитку фахівців. Попри відсутність у зазначених законах вузькоспеціалізованих норм, що деталізують статус арбітра, вони створюють правову основу для регламентації їх професійної діяльності як суб'єктів спортивного процесу. У цьому контексті підготовка футбольних арбітрів розглядається як складова загальної системи відтворення кадрового потенціалу галузі.

Спеціальне нормативне регулювання діяльності футбольних арбітрів здійснюється через систему внутрішніх документів Української асоціації футболу (УАФ), яка відповідно до статуту, є національною громадською організацією, що координує розвиток футболу в Україні й представляє його інтереси на міжнародній арені. У межах УАФ діє Комітет арбітрів, відповідальний за організацію підготовки, атестацію, призначення та оцінювання арбітрів.

Одним із ключових регулюючих документів є «Основні вимоги до футбольних арбітрів, асистентів арбітра та спостерігачів арбітражу», затверджені УАФ. У цьому нормативному акті визначено кваліфікаційні критерії, вимоги до фізичної підготовки, знання правил гри, дисциплінарні норми, принципи професійної етики та процедури оцінювання діяльності арбітрів [39]. Документ регламентує порядок проходження тестувань, умови допуску до обслуговування матчів різних рівнів, а також критерії підвищення чи пониження категорії, що формує професійну ієрархію арбітражу.

Важливу роль у нормативному забезпеченні відіграє «Положення про Академію футбольних арбітрів УАФ», яке встановлює структуру, завдання та функції спеціалізованої освітньої інституції, спрямованої на підготовку та розвиток арбітрів різного рівня [40]. У цьому положенні закріплено принципи системності, наступності та безперервності навчання, що відповідає сучасним вимогам професіоналізації. Документ передбачає проведення теоретичних занять, практичних тренувань, відеоаналізу матчів, фізичних тестувань і методичних семінарів, створюючи цілісну модель нормованої підготовки.

Значним документом є також «Положення щодо відбору та організації навчання футбольних арбітрів», яке встановлює процедури конкурсного відбору кандидатів, вимоги до їхнього освітнього та фізичного рівня, порядок проходження навчальних програм і стажування [41]. Наявність чітко визначених процедур забезпечує прозорість і об'єктивність формування суддівського корпусу, що є одним із ключових чинників довіри до системи арбітражу.

Стратегічні напрями розвитку нормативно-правової бази викладено в «Концепції розвитку суддівства УАФ 2025–2029», яка окреслює довгострокові цілі модернізації системи підготовки, оцінювання та управління кар'єрою арбітрів [38]. Документ передбачає вдосконалення моніторингу якості суддівства, впровадження сучасних освітніх технологій, розширення менторських програм та посилення дисциплінарної відповідальності. Таким чином, нормативне регулювання набуває стратегічного характеру та орієнтується на інтеграцію української системи арбітражу до європейських стандартів.

Міжнародний вимір нормативного забезпечення визначають документи ФІФА, УЄФА та ІФАВ. Зокрема, «UEFA Referee Convention 2020» встановлює стандарти організації та освіти арбітрів у країнах-членах УЄФА, передбачаючи створення централізованих систем управління суддівством, регулярну атестацію та уніфіковані критерії оцінювання [35]. Участь УАФ у цій конвенції означає імплементацію міжнародних стандартів у національну практику, що сприяє підвищенню якості підготовки арбітрів.

Окреме місце в нормативному регулюванні посідає «VAR protocol (Laws of the Game 2025/26)», затверджений IFAB. Цей документ регламентує порядок застосування системи відеоасистента арбітра, визначає перелік ситуацій для перегляду епізодів та алгоритми взаємодії між арбітром на полі й VAR-командою [42].

Додатковим елементом нормативного забезпечення є дисциплінарна відповідальність арбітрів. Вона регламентується внутрішніми дисциплінарними кодексами УАФ, які визначають підстави для відсторонення, пониження у категорії або виключення з реєстру арбітрів. Така регламентація спрямована на підтримання високих стандартів професійної етики та запобігання конфліктам інтересів.

Проведений аналіз нормативно-правової бази засвідчив, що підготовка та діяльність футбольних арбітрів в Україні має комплексний характер і охоплює державні норми, статутні документи національних футбольних організацій та міжнародні стандарти. Воно визначає правовий статус арбітра, процедури підготовки та атестації, критерії оцінювання діяльності, механізми дисциплінарної відповідальності та впровадження інноваційних технологій. Системність, багаторівневність і відповідність міжнародним вимогам є ключовими рисами сучасної нормативно-правової моделі функціонування футбольного арбітражу в Україні.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань у роботі використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, добір яких зумовлювався предметом і логікою дослідження. Поєднання теоретичних, емпіричних і статистичних методів дозволило розглянути професіоналізацію підготовки футбольних арбітрів як цілісне явище та отримати узагальнені дані про чинники професійного становлення та визначення напрямків вдосконалення системи їх підготовки.

У процесі дослідження застосовувалися такі методи:

1. Аналіз і узагальнення науково-методичної літератури та нормативно-правових джерел.

Метод аналізу літературних джерел використовувався з метою вивчення сучасних наукових підходів до професіоналізації спортивного арбітражу, особливостей підготовки футбольних арбітрів, структури їх професійної компетентності та факторів, що впливають на ефективність суддівської діяльності. Було проаналізовано наукові роботи вітчизняних і зарубіжних авторів у галузі фізичної культури і спорту, спортивної педагогіки, психології спорту та спортивного менеджменту.

Використання цього методу дозволило сформулювати теоретичне підґрунтя дослідження, конкретизувати понятійний апарат, визначити сучасний стан проблеми та виявити основні напрямки професіоналізації футбольних арбітрів.

2. Анкетування.

З метою вивчення особливостей професійної підготовки та визначення факторів, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів, було проведено анкетування.

Анкета включала блоки питань, спрямовані на виявлення:

- рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів
- самооцінки професійних компетентностей

- труднощів, які виникають у процесі суддівської діяльності
- факторів, що впливають на професійне становлення
- ставлення до системи підвищення кваліфікації, наставництва та безперервної освіти
- оцінки ефективності існуючої системи підготовки футбольних арбітрів.

Опитування проводилося серед футбольних арбітрів різної кваліфікації віку та суддівського стажу. Такий підхід забезпечив можливість порівняльного аналізу особливостей професіоналізації арбітрів на різних етапах професійного становлення. Анкетування забезпечило отримання емпіричних даних щодо сучасного стану професійної підготовки арбітрів, а також виявити основні проблеми й потреби у сфері їх професійного розвитку.

3. Педагогічне спостереження.

У процесі дослідження застосовувався метод педагогічного спостереження, що передбачав аналіз особливостей професійної діяльності футбольних арбітрів, специфіки їх взаємодії з учасниками змагань, поведінки в ігрових ситуаціях, а також особливостей реалізації професійних компетентностей у практичній діяльності.

Застосування цього методу дозволило краще інтерпретувати результати анкетування та співвіднести отримані дані з реальною практикою футбольного арбітражу.

4. Методи математичної статистики.

Для обробки результатів анкетування використовувалися методи описової статистики. Здійснювався підрахунок абсолютних показників (кількість відповідей), відносних показників (відсоткове співвідношення), а також визначення середніх значень оцінок за окремими параметрами професійної підготовленості.

Отримані результати були представлені у вигляді таблиць та використані для подальшого аналізу, інтерпретації й формулювання висновків дослідження.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилося поетапно протягом 2025–2026 років. На першому етапі було здійснено вибір і попереднє опрацювання теми, уточнено науковий апарат дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет роботи. Паралельно здійснювався пошук, відбір та аналітичне опрацювання наукових праць, нормативно-правових документів і матеріалів офіційних футбольних інституцій, що стосуються професійної діяльності й підготовки футбольних арбітрів.

На другому етапі (січень – березень 2026 року) проводилося емпіричне дослідження, що включало розробку анкети, організацію та проведення опитування футбольних арбітрів. У дослідженні взяли участь 36 футбольних арбітрів різного віку, рівня кваліфікації та суддівського стажу, які обслуговують матчі дитячо-юнацького, аматорського, всеукраїнського та міжнародного рівнів.

До вибірки увійшли арбітри чоловічої та жіночої статі, що дозволило врахувати різноманітність професійного досвіду та отримати більш комплексне уявлення про особливості професіоналізації футбольних арбітрів у сучасних умовах. Під час проведення дослідження забезпечувалися принципи добровільності участі, анонімності відповідей та конфіденційності отриманої інформації.

На третьому етапі здійснювалася статистична обробка та інтерпретація результатів анкетування, аналізувалися фактори, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів, оцінювався рівень професійної підготовленості респондентів та формулювалися практичні рекомендації щодо вдосконалення системи їх професійної підготовки.

На завершальному етапі було узагальнено результати дослідження, сформульовано висновки та оформлено бакалаврську роботу відповідно до встановлених вимог.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ

3.1. Характеристика рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів

Анкетування проводилось серед арбітрів різного віку, статі, досвідом і стажем. У вибірці представлені арбітри з різним рівнем досвіду та різних категорій змагань (табл.3.1). Такий склад респондентів дозволив отримати більш цілісне уявлення про особливості професійного розвитку арбітрів і врахувати різні умови, у яких вони набувають і реалізують свій суддівський досвід.

Таблиця 3.1

Характеристика вибірки респондентів, (n = 36)

Показник	Категорія	Кількість	Частка, %
Стать	Чоловіча	28	77,8%
	Жіноча	8	22,2%
Вік	до 18 років	3	8,3%
	18–22 роки	7	19,4%
	23–30 років	13	36,1%
	31–40 років	10	27,8%
	41 і більше	3	8,3%
Стаж суддівської діяльності	0–2 роки	3	8,3%
	3–5 років	14	38,9%
	6–10 років	12	33,3%
	понад 10 років	7	19,4%
Рівень змагань	Дитячо-юнацькі	9	25,0%
	Аматорські/районні/обласні	11	30,6%
	Всеукраїнські	14	38,9%
	Міжнародні	2	5,6%

Таблиця 3.2

**Самооцінка професійної підготовленості футбольних арбітрів
(за 5-бальною шкалою)**

Показник	Середній бал
Знання Правил гри та сучасних інтерпретацій	4,48
Швидкість прийняття рішень у складних епізодах	4,02
Контроль дисципліни гравців протягом матчу	3,94
Взаємодія з асистентами та іншими офіційними особами	4,11
Комунікативні навички управління матчем	3,87
Відповідність власної підготовки вимогам змагань	3,9

Результати самооцінки професійної підготовленості засвідчили високий рівень впевненості респондентів у знанні Правил гри та сучасних інтерпретацій. Середній бал за цим показником склав 4,48. Здатність взаємодіяти з асистентами під час гри арбітри оцінили середньою оцінкою 4,11. Подібний результат може бути зумовлений тим, що теоретичне навчання, тестування правил і базові командні процедури традиційно становлять найбільш опрацьовану частину чинної системи підготовки.

Самооцінка готовності швидко приймати рішення у складних ігрових епізодах склала 4,02 бали. Такий результат можна трактувати як прояв реалістичного ставлення респондентів до специфіки суддівської діяльності, яка характеризується високою динамічністю, дефіцитом часу для аналізу ситуації та значним психологічним навантаженням. У процесі гри арбітр змушений оперативно оцінювати суперечливі епізоди, приймати рішення в умовах тиску з боку гравців, тренерів і глядачів, а також нести відповідальність за їх наслідки. Саме тому респонденти, ймовірно, утримувалися від завищення власної оцінки, демонструючи критичне та професійно-виважене ставлення до рівня своєї підготовленості. Водночас отриманий показник підтверджує, що більшість арбітрів вважають себе достатньо компетентними для ефективного функціонування у складних ігрових ситуаціях, хоча й усвідомлюють

необхідність подальшого вдосконалення навичок оперативного аналізу та прийняття рішень.

Окремого аналізу потребує комунікативний компонент професійної підготовленості арбітрів. Попри те, що арбітри оцінили рівень взаємодії з асистентами у 4,11 бали, середній бал за показником комунікативних навичок управління матчем склав лише 3,87 бали. Це свідчить про те, що арбітри відокремлюють технічну взаємодію в бригаді від складнішої комунікації з гравцями, тренерами та офіційними особами клубу. Така диференціація є важливою, оскільки підтверджує: комунікативна компетентність сучасного арбітра не вичерпується службовим обміном інформацією, а пов'язана з лідерством, переконливістю та вмінням знижувати рівень конфлікту.

Згідно з опитуванням, більшість респондентів зазначила, що систематично підтримує фізичну форму, проте не всі мають однаково регулярний доступ до тестувань, тренувальних програм або інструкторського супроводу. 80 відсотків респондентів, що обслуговують матчі дитячо-юнацького футболу та аматорського рівня вказали на нестачу часу, відсутність індивідуального плану підготовки та труднощі з відновленням після серії матчів. Така ситуація свідчить, що навіть за розуміння важливості фізичної складової арбітри, які обслуговують матчі дитячо-юнацького та аматорського рівнів не забезпечені необхідними організаційними ресурсами.

Таблиця 3.3

Оцінка загальної професійної готовності залежно від стажу суддівської діяльності

Стаж	Середній бал загальної готовності	Проблемні компоненти, що згадувалися найчастіше
0–2 роки	3,52	комунікація, психологічна стійкість, відсутність наставника (куратора)
3–5 років	3,71	призначення, зворотний зв'язок, брак ресурсів
6–10 років	3,93	просування між лігами, критерії оцінювання
понад 10 років	4,08	стабільність призначень, мотивація, критерії оцінювання

Аналіз результатів опитування залежно від суддівського стажу засвідчив наявність відмінностей у самооцінці професійної готовності арбітрів. Респонденти зі стажем суддівства до 2 років продемонстрували нижчі середні показники оцінки власної готовності до обслуговування матчів, зокрема за компонентами управління грою, комунікації та психологічної стійкості. Водночас арбітри зі стажем понад 2 роки характеризувалися високим рівнем впевненості у прийнятті рішень, однак частіше акцентували увагу на недоліках чинної системи призначень та післяматчевого оцінювання. Отримані результати свідчать, що збільшення практичного досвіду сприяє формуванню професійної впевненості, проте не знижує рівень критичного сприйняття організаційних та інституційних аспектів суддівської діяльності.

Аналіз відповідей щодо теоретичної та методичної підготовки показав, що арбітри високо оцінюють користь навчальних матеріалів, однак не завжди вважають їх однаково доступними й систематизованими. Частина респондентів відзначила, що найбільшого ефекту досягає тоді, коли навчальні матеріали подаються у прив'язці до конкретних ігрових епізодів, а не у вигляді абстрактних витягів із правил. Це ще раз підкреслює значення практико орієнтованого навчання для формування реальної професійної готовності.

До найскладніших для оцінки ситуацій респонденти відносили фоли у штрафному майданчику, гру рукою та конфлікти з тренерською лавою. Ці епізоди поєднують високий нормативний ризик, сильний емоційний тиск і підвищену публічну увагу. Фактично йдеться про ті моменти, де професійна готовність арбітра перевіряється найбільш комплексно: через знання, позицію, швидкість реакції, комунікацію та психологічну стабільність одночасно.

Дані відкритих відповідей дозволили більш детально конкретизувати характер труднощів, з якими стикаються футбольні арбітри у процесі професійної підготовки та вдосконалення. Значна частина респондентів наголошувала на недостатності індивідуалізованого підходу в системі навчання, зокрема браку персонального аналізу їхньої діяльності, який би дозволяв чітко визначити сильні сторони, типові помилки та напрями подальшого розвитку

кожного арбітра. У відповідях простежується потреба не лише у загальних методичних рекомендаціях, а й у систематичному зворотному зв'язку щодо конкретних ігрових епізодів, особливостей прийняття рішень, комунікації на полі та психологічної стійкості під час матчу.

Аналіз отриманих даних засвідчив неоднорідний характер професійної підготовленості футбольних арбітрів. Респонденти продемонстрували достатньо високий рівень сформованості теоретичних знань і базових навичок взаємодії в межах суддівської бригади, що вказує на належний рівень опанування основ професійної діяльності. Водночас найбільш уразливими залишаються компоненти, пов'язані з практичним функціонуванням арбітра в умовах високого психологічного навантаження, необхідності швидкого прийняття рішень, управління конфліктними ситуаціями та підтримання концентрації після помилок. Отримані результати підтверджують, що основні труднощі виникають не на рівні засвоєння теоретичного матеріалу, а в процесі його стабільного й ефективного застосування в реальних умовах гри. Це дає підстави визначити пріоритетним напрямом подальшого вдосконалення системи підготовки футбольних арбітрів посилення її практичної, психологічної та індивідуалізованої складових.

3.2. Фактори, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів

Результати анкетування засвідчили, що процес професіоналізації футбольних арбітрів визначається сукупністю взаємопов'язаних факторів. У відповідях респондентів одночасно простежувалися організаційні, психологічні, освітні, мотиваційні та ресурсні аспекти. Це відповідає сучасним науковим уявленням про професіоналізацію як багаторівневий процес, у якому особистісні якості арбітра тісно переплітаються з інституційними умовами його розвитку.

Таблиця 3.4

Основні перешкоди професіоналізації футбольних арбітрів

Перешкода	Кількість виборів	Частка, %
Відсутність чітких критеріїв оцінювання та просування	31	86,1%
Психологічний тиск і конфлікти	25	69,4%
Нестача якісного навчального супроводу	18	50,0%
Відсутність часу через основну роботу/навчання	17	47,2%
Низький рівень матеріального стимулювання	15	41,7%
Недостатня кількість матчів для практики	12	33,3%

Найбільш значущим стримувальним фактором респонденти назвали відсутність чітких критеріїв оцінювання та кар'єрного просування. Так, 86% учасників опитування вказала, що розуміння того, які саме показники стають визначальними для переходу з ліги до ліги або для призначення на матчі вищого рівня, залишається недостатньо прозорим. Такий результат є принциповим, оскільки професіоналізація істотно ускладнюється за відсутності довіри до процедур оцінювання. Якщо критерії не виглядають достатньо чіткими, знижується мотивація, а професійний розвиток втрачає для арбітра зрозумілу траєкторію.

Саме в цьому аспекті найбільш виразно проявляється проблема стагнації арбітрів першої та другої ліг. Респонденти зі стажем 6–10 років і більше часто зазначали, що, маючи стабільну практику та достатній рівень професійної підготовки, вони не завжди розуміють механізм подальшого кар'єрного просування. Відсутність чітко окреслених перспектив наступного кроку знижує віру у справедливість системи та може негативно позначатися на мотивації до подальшого самовдосконалення.

Другу велику групу факторів становили психологічні труднощі, які, за результатами опитування, мають суттєвий вплив на професійну діяльність футбольних арбітрів. Зокрема, 69% респондентів зазначили, що на процес прийняття рішень значною мірою впливають поведінка гравців і тренерів, висока

відповідальність за результат матчу, можливі наслідки помилки та зовнішня критика. Отримані відповіді свідчать про те, що психологічний тиск сприймається арбітрами як невід'ємна складова суддівської діяльності, яка супроводжує їх упродовж усього матчу та потребує постійного контролю. Водночас респонденти розглядають психологічну стійкість не як вроджену рису, а як професійну компетентність, що підлягає цілеспрямованому розвитку. У зв'язку з цим арбітри наголошують на важливості спеціалізованих психологічних тренінгів, моделювання конфліктних та кризових ігрових ситуацій, підготовки до роботи в умовах емоційного тиску, а також формування навичок саморегуляції та емоційного контролю. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям психологічного супроводу у спорті, де психологічна готовність розглядається як один із ключових компонентів професійної ефективності спортивного арбітра.

Респонденти зі стажем роботи до 5 років значно частіше, порівняно з більш досвідченими колегами, вказували на недостатній рівень наставницької підтримки, обмежений доступ до якісного методичного супроводу та нестачу ресурсів, необхідних для повноцінного професійного розвитку. У відповідях наголошувалося, що проблема полягає не лише у кількості навчальних семінарів чи теоретичних занять, а передусім у відсутності систематичної індивідуальної роботи з молодими арбітрами. Йдеться про регулярний аналіз власних матчів, детальний розбір типових помилок, планування професійного прогресу, надання практичних рекомендацій щодо фізичної, технічної та психологічної підготовки. За відсутності такого супроводу молодий арбітр часто змушений самотійно долати значну частину професійних труднощів, набуваючи необхідного досвіду переважно шляхом власних помилок і стихійної адаптації до умов суддівської діяльності. Це може ускладнювати процес професійного становлення, сповільнювати розвиток необхідних компетентностей і негативно впливати на впевненість у власних можливостях на початкових етапах кар'єри.

Значна частина респондентів визнала, що оцінювання після матчів частіше сприймається як контрольна, а не розвивальна процедура. Спостерігач арбітражу

фіксує помилки, проте не завжди забезпечує їх глибоку інтерпретацію, індивідуалізовані рекомендації та визначення шляхів корекції. За таких умов оцінка не перетворюється на ресурс професійного росту, а залишається інструментом адміністративного впливу.

До важливих чинників професіоналізації респонденти віднесли також кількість і якість матчевої практики. Регулярне суддівство сприяє накопиченню досвіду, формує стійкість до типових ігрових ситуацій, допомагає виробити власний стиль керування матчем. Водночас практика може розвивати арбітра лише тоді, коли супроводжується якісним аналізом. Сам по собі великий обсяг матчів без педагогічного осмислення не гарантує переходу до вищого рівня професійної майстерності.

Суттєвим чинником, який ускладнює професійний розвиток футбольних арбітрів, респонденти також назвали обмеженість часу через основну роботу або навчання — цей фактор відзначили 47,2% опитаних. Отримані результати свідчать про те, що для значної частини арбітрів суддівська діяльність не є основним видом професійної зайнятості, а поєднується з іншими трудовими чи освітніми обов'язками. У таких умовах виникають труднощі з регулярною участю у навчально-тренувальних заходах, підтриманням належного рівня фізичної підготовленості, самостійним аналізом матчів та систематичним професійним удосконаленням. Дефіцит часу може негативно позначатися на стабільності підготовки та ускладнювати процес повноцінної адаптації до зростаючих вимог сучасного футболу.

Ще одним важливим фактором респонденти визначили низький рівень матеріального стимулювання, який відзначили 41,7% опитаних. Недостатній рівень фінансової мотивації може знижувати зацікавленість у довготривалому професійному розвитку та впливати на загальний рівень мотивації арбітрів до підвищення кваліфікації. Крім того, обмежене матеріальне забезпечення часто ускладнює можливість інвестувати у власну підготовку.

Результати проведеного дослідження дозволили визначити, що процес професіоналізації футбольних арбітрів визначається поєднанням внутрішніх і

зовнішніх факторів. До внутрішніх належать мотивація, самодисципліна, психологічна стійкість, готовність до навчання та здатність до рефлексії.

До зовнішніх — чіткість критеріїв оцінювання, прозорість призначень, якість наставництва, характер зворотного зв'язку, організація безперервної освіти та доступність ресурсів. Результати опитування переконують, що саме інституційні умови сьогодні найчастіше визначають швидкість і якість професійного зростання арбітра.

Серед факторів, що сприяють професійному зростанню, респонденти найчастіше назвали системне навчання, регулярну практику суддівства, психологічну стійкість, підтримку наставника та особисту самодисципліну. Такі результати демонструють, що арбітри сприймають професіоналізацію як спільний результат особистих зусиль і якості зовнішнього середовища.

У відповідях на відкриті питання респонденти нерідко пов'язували професіоналізацію із якістю взаємодії між арбітром і спостерігачем арбітражу, Комітетом Арбітрів. Для них важливо не лише отримати оцінку, а й зрозуміти логіку цієї оцінки, побачити власну помилку в конкретному контексті та отримати рекомендацію щодо її виправлення. Відсутність такого підходу формує відчуття, що оцінювання існує саме по собі, не інтегруючись у реальний процес навчання.

Сукупність виявлених факторів дозволяє зробити важливий практичний висновок: модернізація системи підготовки має бути спрямована на середовище його професійного функціонування. Саме тому удосконалення критеріїв оцінювання, наставництва, психологічної підтримки та післяматчового зворотного зв'язку має розглядатися як пріоритет поряд із розвитком професійних якостей арбітра.

Результати опитування дозволяють також по-новому оцінити роль мотивації. Більшість респондентів не розглядала професійне зростання як автоматичний наслідок кількості років у системі. Навпаки, арбітри підкреслювали, що без особистої самодисципліни, готовності працювати над

фізичною формою, вивчати матеріали та приймати критичний зворотний зв'язок навіть сприятливе середовище не забезпечує професійного прогресу.

Водночас мотивація значною мірою залежить від того, чи сприймає арбітр систему як таку, що підтримує справедливу конкуренцію та надає реальні шанси для розвитку. Коли досвідчений арбітр роками не бачить зрозумілих підстав для подальшого просування, а молодий - не отримує наставницького супроводу, мотиваційний ресурс поступово виснажується. Саме через це інституційні умови й особистісні чинники не можна розглядати ізольовано один від одного.

Таким чином, результати проведеного дослідження дали змогу визначити сукупність ключових факторів, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів. Найбільший вплив на професійне становлення арбітра мають чіткість і прозорість критеріїв оцінювання та кар'єрного просування, рівень психологічного навантаження в процесі обслуговування матчів, якість навчально-методичної й наставницької підтримки, регулярність і характер матчевої практики, можливість поєднання суддівської діяльності з професійною або освітньою зайнятістю, а також рівень матеріального забезпечення. Узагальнення отриманих даних дозволяє стверджувати, що професіоналізація футбольного арбітра є складним багатофакторним процесом, зумовленим взаємодією особистісних характеристик, організаційних умов і особливостей функціонування інституційного середовища.

У межах дослідження було визначено й науково обґрунтовано основні вимоги до рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів. Встановлено, що ефективне виконання суддівських функцій потребує ґрунтовного володіння правилами гри та сучасними підходами до їх інтерпретації, здатності оперативно й аргументовано ухвалювати рішення в складних ігрових ситуаціях, належного рівня спеціальної фізичної та функціональної підготовленості, психологічної стійкості до стресових впливів, розвинених комунікативних умінь у взаємодії з учасниками матчу, а також готовності до самоаналізу й постійного професійного вдосконалення. Доведено, що результативність суддівської діяльності

забезпечується саме цілісним поєднанням зазначених компетентностей, які відповідають сучасним вимогам професійного футбольного арбітражу.

Також встановлено, що вдосконалення системи професійної підготовки арбітрів має базуватися на сучасних підходах, серед яких: практико-орієнтована модель навчання, систематичний відеоаналіз ігрових ситуацій, менторська підтримка молодих арбітрів, індивідуалізація підготовки, використання психологічних тренінгів та розвиток системи безперервної освіти.

3.3. Роль безперервної освіти та підвищення кваліфікації у професійному зростанні футбольних арбітрів

Таблиця 3.5

Оцінка окремих параметрів безперервної освіти та зворотного зв'язку (за 5-бальною шкалою)

Показник	Середній бал
Регулярність участі в семінарах/курсах	4,71
Можливість отримувати якісний зворотний зв'язок	3,58
Корисність зворотного зв'язку для покращення суддівства	4,29
Ефективність чинної системи підвищення кваліфікації	3,14
Необхідність обов'язкової психологічної підготовки	4,67

Результати анкетування підтвердили високу значущість безперервної освіти для професійного зростання футбольних арбітрів. Середньою оцінкою 4,71 бал респонденти оцінили саму ідею регулярної участі в семінарах, курсах, навчально-тренувальних зборах. Водночас оцінка фактичної ефективності чинної системи підвищення кваліфікації склала лише 3,14 бали. Така різниця між визнанням важливості безперервної освіти й оцінкою її реального функціонування свідчить про наявність суттєвого потенціалу для вдосконалення.

Найбільш корисними формами підвищення кваліфікації респонденти назвали розбір матчів, наставництво, психологічні тренінги та регулярні тестування правил і трактувань. Показово, що традиційні лекційні формати

поступилися за оцінкою практико орієнтованим формам навчання. Це означає, що арбітри очікують такого освітнього процесу, який безпосередньо пов'язаний з аналізом реальних ситуацій, що виникають у матчах, типових помилок і способів підвищення надійності рішень.

Можливість індивідуальної взаємодії з досвідченим арбітром або інструктором респонденти оцінили в середньому на 4,29 бали, що свідчить про високу значущість наставницької підтримки у процесі професійного становлення. Такий формат роботи дозволяє отримувати персоналізовані рекомендації, своєчасно виявляти та виправляти типові помилки, а також формувати більш чітке й реалістичне уявлення про власний професійний розвиток. Особливого значення наставництво набуває на початкових етапах суддівської діяльності, коли молодий арбітр переходить від теоретичного засвоєння Правил гри до їх практичного застосування в реальних умовах матчу та поступового формування професійного розуміння ігрових ситуацій.

Дослідження показало, що арбітри прагнуть отримувати якісний зворотній зв'язок для подальшого вдосконалення. Показово, що навіть ті респонденти, які невисоко оцінили ефективність наявної системи підвищення кваліфікації, в той же час майже однотайно визнавали користь якісного зворотного зв'язку після проведених поєдинків. Це означає, що арбітри не заперечують саму потребу в оцінюванні, але прагнуть іншої якості освітнього супроводу. Для перетворення оцінювання на інструмент розвитку необхідно, щоб післяматчевий розбір містив не лише підсумковий бал або перелік помилок, а й пояснення причин та варіантів корекції допущених помилок.

Необхідність обов'язкової психологічної підготовки респонденти оцінили в середньому на 4,67 бали, що свідчить про її винятково високу значущість у структурі професійної підготовки футбольних арбітрів. Такий результат відображає усвідомлення арбітрами того, що ефективне виконання суддівських обов'язків неможливе без розвинених навичок емоційної стійкості, самоконтролю та здатності діяти в умовах інтенсивного психологічного тиску. Психологічна підготовка розглядається як ключовий компонент професійної

компетентності, що забезпечує стабільність прийняття рішень у конфліктних і стресових ігрових ситуаціях, знижує вплив зовнішніх факторів і сприяє підтриманню концентрації протягом усього матчу. Отримані дані підкреслюють запит на системне й обов'язкове включення психологічного тренінгу до загальної програми підготовки арбітрів.

Отже, безперервна освіта та підвищення кваліфікації є одним із центральних чинників професійного зростання футбольних арбітрів. Їх роль не зводиться до періодичного оновлення знань про правила Гри. Йдеться про формування цілісного освітнього середовища, у якому навчання, оцінювання, зворотний зв'язок, наставництво і психологічна підтримка функціонують як єдина система. Саме така система здатна забезпечити стає професійне просування арбітрів різного рівня.

Таблиця 3.6

Форми підвищення кваліфікації, які респонденти вважають найбільш корисними

Форма	Кількість виборів	Частка, %
Відеорозбір матчів	34	94,4%
Наставництво/менторинг	31	86,1%
Психологічні тренінги	26	72,2%
Тестування правил та інтерпретацій	35	97,2%
Участь у навчально-тренувальних зборах	36	100,0%
Фізична підготовка під контролем інструктора	29	80,6%

Результати дослідження форм підвищення кваліфікації, які респонденти вважають найбільш корисними, свідчать про чітко виражену орієнтацію арбітрів на практико- та навчально-зорієнтовані формати професійного розвитку. Найвищий рівень підтримки отримала участь у навчально-тренувальних зборах (100%), що підкреслює їхню базову роль у системі підготовки та інтеграції різних компонентів суддівської діяльності.

Високі показники також зафіксовано для тестування Правил гри та інтерпретацій (97,2%) і відеорозбору матчів (94,4%), що свідчить про значну потребу у поєднанні теоретичного закріплення знань із детальним аналізом практичних ігрових ситуацій. Наставництво або менторинг отримали підтримку 86,1% респондентів, а контрольована фізична підготовка під керівництвом інструктора — 80,6%, що вказує на важливість індивідуального супроводу та системного розвитку фізичної готовності як невід’ємних складових професійного зростання. Високо оцінені також були психологічні тренінги - 72,2%, що відображає усвідомлення арбітрами значущості психологічної стійкості, самоконтролю та здатності діяти в умовах стресу. В цілому отримані результати демонструють запит на комплексну модель підвищення кваліфікації, яка поєднує практичну підготовку, регулярний аналіз ігрової діяльності, індивідуальний супровід, а також розвиток фізичних і психологічних якостей арбітра. Цінність мають формати, у яких арбітр виступає не пасивним слухачем, а активним учасником освітнього процесу. Робота з відеоматеріалами, дискусія навколо трактувань, розбір власних рішень, моделювання комунікації в кризових ситуаціях і психологічні вправи дають вищий ефект, ніж передача інформації у формі односпрямованої лекції. Саме тому сучасна безперервна освіта має будуватися на залученні арбітра до активного аналізу власної практики.

Для молодих арбітрів безперервна освіта фактично виконує роль механізму їхнього закріплення в професійній системі. У випадку, коли після початкового навчання арбітр не отримує подальшого методичного та наставницького супроводу, підвищується ризик зниження мотивації до розвитку, особливо після перших складних ігор або негативних оцінок. Натомість за умови послідовного забезпечення етапності професійного зростання, наявності наставника, доступу до навчальних матеріалів і регулярної взаємодії з професійним середовищем значно зростає ймовірність стабільного та поступового формування його як кваліфікованого арбітра.

Для української системи безперервної освіти перспективним є створення комбінованої моделі, у якій поєднуюватимуться централізовані навчальні модулі,

дистанційні ресурси та адресне наставництво. Така модель дає змогу врахувати різний рівень доступу арбітрів до ресурсів і водночас не втрачати єдності підходів до підготовки та оцінювання.

У підсумку можна стверджувати, що безперервна освіта - інструмент, через який найкраще поєднано особистий і системний виміри професіоналізації. Вона дає можливість арбітру постійно оновлювати знання, підвищувати впевненість, осмислювати власні помилки та бачити логіку подальшого розвитку. Саме тому модернізація системи підвищення кваліфікації є одним із ключових напрямів вдосконалення підготовки футбольних арбітрів в Україні.’

Висновки до розділу 3

Результати анкетування показали, що найважливішими компонентами професійної підготовки футбольних арбітрів респонденти вважають знання Правил гри, розуміння сучасних інтерпретацій та базову взаємодію в суддівській бригаді. В той же час, найуразливішими складниками виявилися психологічна готовність до роботи під тиском, комунікативна стійкість у конфліктних ситуаціях, відновлення концентрації після помилки та впевненість у відповідності власного рівня підготовленості вимогам матчів вищого рівня.

Найбільш вагомими бар’єрами професіоналізації арбітри назвали нечіткість критеріїв переходу між лігами та призначень на матчі, психологічний тиск під час гри, слабку підтримку молодих арбітрів, нестачу якісного навчального супроводу та недостатньо розвивальний характер післяматчевого зворотного зв’язку. Саме ці чинники, за оцінками опитаних, найчастіше уповільнюють професійний прогрес, знижують мотивацію до самовдосконалення та формують відчуття нестабільності кар’єрної траєкторії.

Безперервна освіта, відеоаналіз, наставництво, психологічні тренінги, індивідуалізовані програми підвищення кваліфікації та змістовний післяматчевий розбір ігрових епізодів розглядаються арбітрами як найперспективніші інструменти модернізації системи підготовки.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі результатів організованого дослідження із застосуванням педагогічного спостереження, проведеного анкетування та спираючись на власний досвід сформовано практичні рекомендації щодо можливих напрямків удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів:

- розробити й оприлюднити єдину матрицю критеріїв кар'єрного просування арбітрів із чітким визначенням вимог до переходу між лігами, умов призначення на матчі різного рівня та показників, за якими оцінюється динаміка професійного росту;

- посилити навчальний характер післяматчевого аналізу шляхом уніфікації формату зворотного зв'язку від спостерігачів арбітражу. Доцільним є введення коротких письмових рекомендацій за підсумками матчу, фіксації зон розвитку з метою недопущення подібних помилок у майбутньому;

- запровадити для молодих арбітрів програму наставництва тривалістю не менше одного сезону. Програма має передбачати закріплення наставника, спільний аналіз матчів, рекомендації з фізичної, теоретичної та психологічної підготовки, а також регулярний моніторинг індивідуального прогресу;

- інтегрувати психологічну підготовку в базову та поточну систему навчання арбітрів. Тематика занять має охоплювати саморегуляцію, роботу з тиском, відновлення концентрації після помилки, профілактику емоційного вигорання та комунікацію в конфліктних епізодах;

- розширити використання відеоаналізу як основного практико-орієнтованого інструмента підвищення кваліфікації. Доцільно формувати навчальні кейси за складними епізодами, типологізувати помилки та використовувати короткі тематичні модулі для різних категорій арбітрів;

- вдосконалити систему безперервної освіти на основі індивідуальних освітніх траєкторій. Для цього варто поєднувати семінари, дистанційні модулі, регулярне тестування, фізичний контроль, психологічні заняття й менторську підтримку в межах єдиного циклу підготовки;

- посилити ресурсну підтримку арбітрів нижчих і середніх рівнів через створення типових рекомендацій щодо фізичної підготовки, доступу до навчальних матеріалів, цифрових бібліотек відеоепізодів.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури та нормативно-правових документів дозволив встановити, що професійна підготовка футбольних арбітрів у сучасних умовах є комплексним, багатокomпонентним і безперервним процесом, спрямованим на формування професійної компетентності арбітра відповідно до вимог сучасного футболу. Її структура охоплює взаємопов'язані компоненти: теоретико-нормативний (знання та інтерпретація Правил гри), фізичний (спеціальна витривалість, швидкісно-силова підготовленість), психологічний (стресостійкість, саморегуляція, емоційна стабільність), когнітивний (оперативний аналіз ігрових ситуацій та прийняття рішень), комунікативний (ефективна взаємодія з учасниками матчу) та управлінський (контроль гри й врегулювання конфліктних ситуацій). Встановлено, що ефективність професійної підготовки визначається не лише рівнем розвитку окремих компонентів, а й ступенем їх інтегрованості в реальній суддівській діяльності.

2. У результаті проведеного дослідження визначено та обґрунтовано основні вимоги до рівня професійної підготовленості футбольних арбітрів. До них віднесено високий рівень знань Правил гри та сучасних інтерпретацій їх застосування, здатність до швидкого й обґрунтованого прийняття рішень у складних ігрових ситуаціях, належний рівень спеціальної фізичної підготовленості, психологічну стійкість до емоційного навантаження, сформовані комунікативні навички взаємодії з гравцями, тренерами та членами суддівської бригади, а також здатність до постійного професійного самовдосконалення. Аргументовано, що недостатній рівень розвитку хоча б одного із зазначених компонентів може негативно позначатися на ефективності суддівської діяльності.

3. Виявлено основні фактори, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів. Найбільш значущими серед них визначено прозорість критеріїв оцінювання та кар'єрного просування, рівень психологічного тиску в

процесі суддівської діяльності, якість навчально-методичного й наставницького супроводу, регулярність матчевої практики, можливість поєднання суддівства з основною професійною діяльністю або навчанням, а також рівень матеріального стимулювання. Встановлено, що професіоналізація арбітра має комплексний характер і визначається взаємодією особистісних, організаційних та інституційних чинників.

4. Обґрунтовано сучасні підходи до вдосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів, які передбачають практико-орієнтовану модель навчання, систематичний відеоаналіз ігрових епізодів, розвиток менторських програм, індивідуалізацію фізичної, психологічної та методичної підготовки, впровадження психологічних тренінгів і розширення системи безперервної освіти та підвищення кваліфікації. Доведено, що реалізація зазначених підходів сприятиме підвищенню професійної готовності арбітрів та якості суддівства в сучасному футболі.

5. Результати емпіричного дослідження засвідчили достатньо високий рівень самооцінки респондентами знань Правил гри та взаємодії в межах суддівської бригади, що свідчить про сформованість базового теоретичного й організаційного компонентів професійної підготовленості. Водночас нижчими виявилися показники, пов'язані з психологічною стійкістю, комунікативною впевненістю в умовах конфліктних ситуацій та суб'єктивною оцінкою відповідності власного рівня вимогам арбітражу вищих ліг. Це вказує на наявність певного дисбалансу між рівнем теоретичної підготовленості та здатністю до її стабільної реалізації в умовах високого ігрового й емоційного навантаження.

6. Встановлено, що найбільш проблемними чинниками професіоналізації футбольних арбітрів є недостатня прозорість критеріїв переходу між рівнями змагань і призначення на матчі, високий рівень психологічного тиску, обмеженість індивідуального наставницького супроводу молодих арбітрів, а також недостатньо розвивальний характер післяматчевого оцінювання діяльності. Сукупний вплив зазначених факторів може знижувати ефективність

професійного зростання арбітрів і стримувати реалізацію їх професійного потенціалу на різних етапах кар'єрного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдула А.Б. (2023). Особливості використання відеоасистента арбітра (ВАА) у футболі. *Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова*, 6К(135), С. 193-196. 2020.
2. Абдула А.Б. Удосконалення фізичної підготовки футбольних арбітрів різної кваліфікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01. Харків. ДАФК. Х., 2011. 20 с.
3. Абдула А.Б., В.С. Ашанін. Взаємозв'язок різних сторін підготовленості арбітрів і якості суддівства у футболі: Тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу «Олімпійський спорт і спорт для всіх», 2005.– С. 298.
4. Бондаренко В. В., Бабалич В. А., Турчак А. І. Спортивні ігри: правила та суддівство змагань : навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2018. 144 с.
5. Бочелюк В. Й. Психологія спорту : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2022.
6. Віхров К. Л. Формування психофізіологічних властивостей особистості футбольного арбітра // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 1. С. 67–71.
7. Воробйов О. В., Караван Є. В., Зачепило І. В. (2024). Жінки–арбітри в українському футболі. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (ДДУВС, 25.04.2024). С 284-286.
8. Воронова В. І. Психологія спорту : навч. посіб. 2-ге вид., без змін. Київ : Олімпійська література, 2019. 272 с.
9. Воронова В., Петровська Т., Ковальчук В., Смоляр І. Психологічне дослідження особистості як суб'єкта спортивної діяльності // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 2. С. 116–123.
10. Кисельов В. О. Удосконалення управлінської діяльності суддів у футболі на основі використання системи VAR. *Спортивні ігри*. 2020. № 3(17). С. 13–16.

11. Кисельов В. О. Характеристика комплексної підготовки футбольного арбітра // *Наука і освіта: проблеми та перспективи* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 18 грудня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 52–55.

12. Кисельов В. О., Харченко С. М. Ефективність тренувальної програми з фізичної підготовки футбольних арбітрів // *Олімпійський та паролімпійський спорт*. 2024. Вип. 1. С. 77–83.

13. Кисельов В. О., Харченко С. М. Роль безперервної освіти та підвищення кваліфікації у професійному зростанні футбольних арбітрів // *Олімпійський та паролімпійський спорт*. 2024. Вип. 1. С. 146–154.

14. Маніло Ю. В. Взаємозв'язок фізичної підготовленості футбольних арбітрів з рівнем напруженості матчу / Ю. В. Маніло // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Київ, 2014. - Вип. 4 (47). - С. 93-98.

15. Мосейчук Ю.Ю., Дарійчук С.В. Основи формування комунікації у підготовці сучасного футбольного арбітра. Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. 2024

16. Науково-методологічні дослідження з проблем фізичної культури і спорту : колект. монографія / за ред. Є. Приступи. Львів : ЛДУФК ім. І. Боберського, 2020. (електронне вид.).

17. Ніколаєнко В. М., Чопілко Т. Г. Індивідуалізація спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі // *Наука в олімпійському спорті*. 2020. № 4. С. 59–68.

18. Осадець М. М. Основи тактичної підготовки у футболі : навч. посіб. Львів : Львівський держ. ун-т фіз. культури ім. І. Боберського, 2021. 268 с.

19. Панчук Н. П. Психологія спорту : навч. посібник. Кам'янець-Подільський, 2024.

20. Петренко Ю., Петренко Ю. Використання сучасних інноваційних технологій у футболі // *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2023. № 7. С. 115–121.

21. Приступа Є., Романчук О. Управління у сфері фізичної культури і спорту: сучасні підходи : монографія. Львів, 2021.

22. Проць Р. О., Чопілко Т. Г., Проць М. Р. Методика формування перцептивно-когнітивного досвіду в арбітрів високої кваліфікації з футболу. *Науковий часопис УДУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15*. 2023. Вип. 5К(165). С. 105–109.

23. Терещенко О. В. Роль безперервної освіти та підвищення кваліфікації у професійному зростанні спортивних фахівців // *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 14(32). С. 245–255.

24. Філіппов М. М., Кисельов В. О., Щербак І. М., Колесніков В. В. Особливості діяльності футбольних арбітрів у сучасному футболі. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2023. № 2(10). С. 304–314.

25. Чопілко Т. Г. Структура спеціальної фізичної підготовки і функціональні можливості футбольних арбітрів високої кваліфікації : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту. Київ, 2020.

26. Чопілко Т. Г. та ін. Особливості використання системи відеодопомоги арбітрам у сучасному футболі // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. С. 193–196.

27. Чопілко Т. Г. та ін. Особливості використання системи відеодопомоги арбітрам у сучасному футболі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15*. 2021. С. 193–196.

28. Чопілко Т. Індивідуалізація спеціальної фізичної підготовки арбітрів високої кваліфікації у футболі : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту. Київ, 2020. 28 с.

29. Щербак Є., Кисельов В. Складові комплексної підготовки футбольних арбітрів до суддівської діяльності. *Актуальні питання підготовки спортсменів в олімпійських і неолімпійських видах спорту: матеріали I Всеукр.наук.-практ. конф.*, (Суми, 23.10.2023 року). С. 251–253.

30. Щербак І. М., Кисельов В. О. Психофізіологічні показники в оцінці професійного рівня футбольного арбітра. У: *Теорія і методика спортивної підготовки : матеріали наук.-практ. конф.* (Суми, 2020). С. 251–253.
31. Aragão e Pina J. A. E., Passos A., Araújo D., Maynard M. T. Football refereeing: An integrative review. *Psychology of Sport and Exercise*. 2018. Vol. 35. P. 10–26.
32. Koopman S. J., Lit R. Forecasting football match results in national league competitions using score-driven time series models. *International Journal of Forecasting*. 2019. № 35(2). P. 797-809.
33. Samuel R. D., Galily Y., Filho E., Tenenbaum G. Implementation of the Video Assistant Referee (VAR) as a Career Change-Event: The Israeli Premier League Case Study. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11.
34. Spitz J., Wagemans J., Memmert D., Williams A. M., Helsen W. F. Video assistant referees (VAR): The impact of technology on decision making in association football referees. 2021.
35. UEFA. UEFA Referee Convention 2020 (Referee education and organisation) : нормативний документ. Nyon : UEFA, 2020.
36. Wunderlich F., Memmert D. Forecasting the outcomes of sports events: A review. *European Journal of Sport Science*. 2020. № 2. P. 1-14.
37. Zhou R., Hao X., Deng P., Li D., Song Y., Zhang Y. The impact of video-based training on football referees' decision-making skills: a systematic review and meta analysis. *BMC Sports Science, Medicine and Rehabilitation*. 2025. Vol. 17
38. Українська асоціація футболу. Концепція розвитку суддівства Української асоціації футболу 2025–2029 : концепція. Київ, 2025. Код доступу: <https://surl.li/wufnst>
39. Українська асоціація футболу. Основні вимоги до футбольних арбітрів, асистентів арбітра та спостерігачів арбітражу : вимоги. Київ, 2021. *Офіційний сайт*. Код доступу: <https://surl.li/uhkphn>

40. Українська асоціація футболу. Положення про Академію футбольних арбітрів УАФ (нова редакція) : положення. Київ, 2025. *Офіційний сайт*. Код доступу: <https://surl.li/uuyver>

41. Українська асоціація футболу. Положення щодо відбору та організації навчання футбольних арбітрів : положення. Київ, 2025. *Офіційний сайт*. Код доступу: <https://surl.li/eeosfl>

42. International Football Association Board (IFAB). VAR protocol (Laws of the Game 2025/26) : protocol. 2025. *Офіційний сайт*. Код доступу: <https://surl.li/apfglp>

Шановний(а) респондент(ко)!

У Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка проводиться дослідження, що присвячене науковому аналізу питань професіоналізації підготовки футбольного арбітра.

Запрошуємо Вас взяти участь у науковій дискусії.

Позначте відповідь знаком «✓» або впишіть варіант.

Блок 1. Загальні відомості про респондента

1. Ваша стать:

Чоловіча

Жіноча

2. Ваш стаж суддівської діяльності:

0–2 роки

3–5 років

6–10 років

понад 10 років

3. Ваш рівень змагань, які Ви найчастіше обслуговуєте:

Дитячо-юнацькі змагання

Аматорські/обласні та районні

Професійні (УПЛ, Перша та Друга Ліга)

Міжнародні

4. Ваша суддівська роль:

Головний арбітр

Асистент арбітра

5. Середня кількість матчів, яку Ви обслуговуєте на місяць:

1–2

3–5

- 6–8
  - 9 і більше
6. Чи є суддівство Вашою єдиною і основною діяльністю?
7. Так, є
- Ні

Блок 2. Самооцінка рівня професійної підготовленості

Оцініть твердження за шкалою 1–5.

8. Я добре знаю Правила гри та сучасні інтерпретації. 1 2 3 4 5
9. Я здатний(на) швидко приймати рішення у складних ігрових епізодах. 1 2 3 4 5
10. Я впевнено контролюю дисципліну гравців протягом матчу. 1 2 3 4 5
11. Я вмію ефективно взаємодіяти з асистентами та іншими офіційними особами матчу. 1 2 3 4 5
12. Я володію достатнім рівнем комунікативних навичок для управління матчем. 1 2 3 4 5
13. Я вважаю, що мій рівень професійної підготовки відповідає вимогам змагань, які я обслуговую. 1 2 3 4 5

Блок 3. Фізична та функціональна підготовка

14. Як часто Ви тренуєтесь з метою підтримки фізичної форми?
- 1–2 рази на тиждень
  - 3 рази на тиждень
  - 4–5 разів на тиждень
  - 6 і більше разів на тиждень
15. Я вважаю свій рівень витривалості достатнім для сучасного темпу гри та змагань, які я обслуговую. 1 2 3 4 5
16. Основна складність фізичної підготовки для мене:
- нестача часу

- відсутність плану тренувань або його індивідуалізації
- травми/перевантаження
- відсутність умов/інфраструктури
- інше: _____

Блок 4. Теоретична та методична підготовка

17. Я регулярно оновлюю знання щодо змін у Правилах гри. 1 2 3 4 5
18. Я використовую навчальні матеріали (відеоаналіз, методичні рекомендації). 1 2 3 4 5
19. Я вважаю, що сучасні навчальні матеріали для арбітрів є доступними та якісними. 1 2 3 4 5
20. Найефективніший формат навчання для мене:
- Навчально-тренувальні збори (семінари/лекції)
  - обслуговування матчів з подальшим аналіз помилок
  - перегляд епізодів, прийнятих іншими арбітрами
  - тестування та контрольні завдання
21. Найскладніші для інтерпретації ігрові ситуації (можна обрати кілька):
- офсайд
  - гра рукою
  - фоли у штрафному майданчику
  - симуляції/провокації
  - дисциплінарні санкції (жовті/червоні)
  - конфліктні ситуації з тренерами/лавою запасних

Блок 5. Психологічна та комунікативна підготовка

22. Я здатний(на) зберігати емоційну стабільність у конфліктних ситуаціях. 1 2 3 4 5
23. Тиск з боку гравців/тренерів/вболівальників суттєво впливає на мої рішення. 1 2 3 4 5

24. Я вмію швидко відновлювати концентрацію після помилки або спірного епізоду. 1 2 3 4 5
25. Я вважаю, що психологічна підготовка має бути обов'язковою частиною навчання арбітрів. 1 2 3 4 5
26. Що найбільше впливає на психологічний стан арбітра під час матчу?
- можливий вплив на результат матчу
  - поведінка гравців/тренерів (прояви агресії і тд)
  - помилки та критика
  - рівень важливості матчу
  - фізична втома
  - інше: _____

Блок 6. Безперервна освіта та підвищення кваліфікації

27. Я маю можливість отримувати зворотний зв'язок (оцінювання, аналіз гри, рекомендації). 1 2 3 4 5
28. Зворотний зв'язок після матчів допомагає мені підвищувати якість суддівства. 1 2 3 4 5
29. Я вважаю систему підвищення кваліфікації арбітрів достатньо ефективною. 1 2 3 4 5
30. Які форми підвищення кваліфікації є найбільш корисними? (можна обрати кілька)
- самостійний відеоаналіз матчів
  - тестування
  - участь у навчально-тренувальних зборах

Блок 7. Фактори, що впливають на професіоналізацію

31. Основні фактори, що сприяють професійному зростанню арбітра:
- системне навчання та семінари
  - регулярна практика (обслуговування матчів)
  - фізична підготовка

- психологічна підготовка
- підтримка куратора
- мотивація та самодисципліна
- використання сучасних технологій (VAR, відеоаналіз)

32. Основні перешкоди професіоналізації (оберіть до 3):

- недостатня кількість матчів для практики
- відсутність часу через основну роботу/навчання
- психологічний тиск і конфлікти
- низький рівень матеріального стимулювання
- відсутність чітких критеріїв оцінювання
- інше: _____

33. Я відчуваю, що суддівство у футболі в Україні потребує системних змін та модернізації. 1 2 3 4 5

34. Я вважаю, що професіоналізація арбітрів підвищує якість футболу та довіру до результатів матчів. 1 2 3 4 5

Блок 8. Відкриті питання (пропозиції)

35. Які елементи підготовки футбольних арбітрів, на Вашу думку, потребують найбільшого вдосконалення?

36. Яких знань або навичок Вам найбільше бракувало на початку кар'єри?

37. Наскільки ефективною є робота асоціації (УАФ) у підготовці арбітрів? Чи отримуєте Ви достатню методичну підтримку?

38. Які зміни або нововведення Ви б запропонували для підвищення рівня професіоналізації футбольних арбітрів?

39. Які знання/навички є найважливішими для арбітра у сучасному футболі?

40. Чи достатньо уваги приділяється психологічній підготовці арбітрів?

41. Як Ви ставитеся до використання системи VAR у футболі?

42. Ваші додаткові коментарі або побажання щодо розвитку суддівства

43. Чи рекомендували б Ви молоді обирати цю професію і чому?

44. Проранжуйте варіанти запропонованих відповідей за значущістю (від 1 – найвища ступінь, 5 – найнижча):

- теоретико-нормативна підготовка
- спеціальна фізична підготовка
- психологічна та психофізіологічна підготовка
- когнітивно-аналітична складова, що включає розвиток умінь прогнозувати ігрові ситуації та оперативно приймати обґрунтовані рішення
- комунікативно-управлінська

Дякуємо за участь в опитуванні!